

УДК 811.161.2

[https://doi.org/10.17721/um/50\(2020\).91-108](https://doi.org/10.17721/um/50(2020).91-108)

Анна Грабова, студентка Інституту філології
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-1703-507X>

ФУНКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИСКУРСИВНОГО МАРКЕРА МІЖ ІНШИМ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Проаналізовано різні підходи до визначення поняття “дискурсивний маркер”, з’ясовано його статус у системі мовних одиниць. Розглянуто найбільш відомі класифікації дискурсивних одиниць у сучасній лінгвістиці. Визначено основні ознаки дискурсивного маркера МІЖ ІНШИМ, проаналізовано специфіку його вживання в корпусі художніх текстів української літератури ХІХ–ХХІ ст.

Ключові слова: дискурс, дискурсивний маркер, ознаки дискурсивних маркерів, корпус художніх текстів.

У сучасній лінгвістиці спостерігається посилена увага науковців до вивчення актуальних питань дискурсу. Важливим кроком у таких студіях є не лише дослідження власне дискурсу, його типів, структури, системної організації, а й визначення й докладна характеристика компонентів, які забезпечують зв’язність різних видів дискурсу. Такими одиницями є дискурсивні маркери, які вчені розглядають за різними підходами та принципами, чим пояснюється різноманіття термінів на позначення цих одиниць.

У традиційній лінгвістиці до таких одиниць належать службові слова, вигуки, модальні та вставні слова [Виноградов : 552–565]. Чимало вчених досліджують дискурсивні слова з огляду на їхні синтаксичні особливості, беручи до уваги синтаксичну функцію й позицію в реченні (Л. Булаховський, О. Філімонов, А. Прияткіна, П. Тюрін, Є. Откідич). Функціонально-семантичного принципу у трактуванні дискурсивних одиниць дотримуються В. Виноградов, Л. Кадомцева, Н. Шведова, К. Симонова, В. Чолкан, А. Баранов, В. Плунгян, К. Ра-

хіліна, К. Кисельова й ін. Акцентування на прагматичних характеристиках дискурсивних одиниць знаходимо у працях Б. Фрейзера, Д. Шифрін, С. Засекіна та ін. [Fraser 1996; Fraser 1999; Schiffrin; Засекін].

У сучасній лінгвістиці термінологія на позначення цих одиниць ще не усталена, їх часто називають модальними частинами [Баранов, Кобозева], модальними словами [Виноградов], дискурсивними словами [Бацевич; Баранов, Плунгян, Рахіліна; Ілік 2013; Киселёва, Пайар], скріпами та скріпами-фразами [Откидич; Прияткина], дискурсивними маркерами [Fraser 1999; Schiffrin; Массалина, Новодранова; Засекін], прагматичними маркерами [Fraser 1996], дискурсивними одиницями [Богданова] тощо.

Мета статті – виявити й описати специфіку вживання дискурсивного маркера *МІЖ ІНШИМ* у корпусі художніх текстів української літератури XIX–XXI ст.³, зокрема – окреслити основні його комунікативно-сміслові функції в дискурсі. Для реалізації мети передбачаємо вирішення таких **завдань**, як: проаналізувати різні підходи до визначення поняття “дискурсивний маркер”, з’ясувати його статус у системі мовних одиниць; розглянути найбільш відомі класифікації дискурсивних одиниць у сучасній лінгвістиці; схарактеризувати комунікативно-прагматичні ознаки модифікацій дискурсивного маркера *МІЖ ІНШИМ*.

Дискурсивні маркери – це одиниці, які, з одного боку, забезпечують зв’язність тексту а, із другого – відображають процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця, те, як мовець інтер-

³ Вибірку текстових ілюстрацій здійснено на базі корпусу художніх текстів XIX–XXI ст. (30 авторів) – з урахуванням хронологічних зрізів функціонування української літературної мови: мови художніх творів нової української літератури (XIX ст.), мови художніх творів новітньої української літератури (XX ст., до 90-х рр.), мови художніх творів сучасної української літератури (від 90-х рр. XX ст. – XXI ст.). Використано Корпус української мови, створений лабораторією комп’ютерної лінгвістики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка (див.: URL : <http://www.mova.info/corpus.aspx>).

претусє факти, про які він повідомляє, як оцінює їхню важливість, правдоподібність або ймовірність. Ці одиниці керують процесом спілкування: вони виражають істинні й етичні оцінки, пресупозиції, думки, співвідносять, зіставляють і протиставляють різні твердження мовця чи спілкування мовців один із одним [Баранов, Плунгян, Рахилина : 7].

Ф. Бацевич визначає дискурсивні слова як елементи дискурсу, що формують його структуру. До дискурсивних слів учений відносить сполучники, частки, прийменники, прислівники, деякі класи займенників, вигуки, вставні та модальні слова [Бацевич : 10–11]. На переконання Ю. Невської, дискурсивні одиниці – це такі слова або висловлення, які належать до дискурсу чи його частини, а не до окремого члена висловлення і спрямовані на його організацію й авторизацію [Невська : 154]. Вони не лише формують структуру дискурсу, забезпечують логічне й послідовне викладення матеріалу, а й дають можливість виявити та зрозуміти авторську позицію, функціонують як компоненти, які формують мовну особистість і дозволяють досягнути авторське світовідчуття, оскільки мовець вживає їх інтуїтивно.

Дискурсивні одиниці функціонують як вагомі компоненти різних дискурсів усіх функціональних стилів мовлення. Їх кваліфікують як метамовні та категорійні компоненти дискурсу [Бацевич : 10]. Оскільки єдність і зв'язність дискурсу – одна з найважливіших його характеристик, дискурсивні одиниці забезпечують його граматичну та смислову цілісність і водночас підтримують смислову організацію тексту як єдиного цілого.

К. Кисельова переконана, що дискурсивні одиниці, з одного боку, забезпечують зв'язаність висловлювання, а з другого – відображають процес взаємодії суб'єктів мовлення – мовця і слухача, а також позицію мовця [Киселева : 9]. Саме тому ґрунтовний аналіз значень дискурсивних одиниць потребує значно ширшого контексту, ніж для інших одиниць, наприклад, синтаксичних [Баранов, Плунгян, Рахилина : 8].

Загалом є декілька спроб функційно-семантичної класифікації дискурсивних одиниць. Так, у праці Д. Шифрін “Дискурсивні маркери” (“Discourse markers”) зосереджено увагу на

тому, що ці одиниці сприяють зв'язності дискурсу і формують зв'язок між окремими відрізками мовлення. Д. Шифрін виокремила кілька типів дискурсивних маркерів: єднальні (*and, but*), окличні (*oh*), прислівникові (*now, then*) і лексичні фрази (*you know, I mean*). Визначено також ознаки, за якими можна їх ідентифікувати: синтаксична віддаленість від структури речення, тобто при вилученні цих маркерів із речення його структура залишиться незмінною; початкова позиція в реченні; особливий просодичний контур; функціонування в різних планах дискурсу [Schiffrin : 57].

У праці “Прагматичні маркери” Б. Фрейзер приділяє увагу значенню цілого речення і тому як певний тип маркерів пов'язує смисл одного речення з іншим. На відміну від Д. Шифрін, Б. Фрейзер зауважує, що дискурсивні маркери поєднують не лише суміжні речення, вони можуть пов'язувати цілі комунікативні ситуації, великі контексти, тобто поєднувати повідомлення на глобальному рівні. Учений розрізняє базові маркери, які вказують на характер основного, базового повідомлення; маркери-коментарі, які коментують базове повідомлення; паралельні маркери, які доповнюють зміст висловленого, і дискурсивні маркери [Fraser 1996 : 168–169]. Дискурсивні маркери, на його думку, є одним із видів прагматичних маркерів, основна функція яких – показати, як базове повідомлення пов'язане з контекстом [Fraser 1996 : 186].

Досить вагомою для мовознавчих досліджень є функційна класифікація, основа якої – теорія французького лінгвіста А. Кюльолі. Значення дискурсивних одиниць постає як комплекс операцій (процедур) над планом змісту висловлення (тексту, дискурсу) [Баранов, Плунгян, Рахилина : 10–11]. Прихильники цього підходу наголошують на єдності значення і форми, тобто одній формі завжди відповідає одне значення, а точніше – операція (процедура) із певного загального набору, відповідно будь-яка мовна форма є реалізацією певної операції. Дослідники виокремили п'ять семантичних груп, які пов'язані з ідеєю “неповноти”, “реальності”, “узагальнення”, “повноти”, “мінімізації” [Баранов, Плунгян, Рахилина].

Українська дослідниця О. Ілик розрізняє декілька класів дискурсивних одиниць, які: 1) характеризують ставлення мовця до істинності, а також його впевненість або невпевненість; 2) виражають композиційно-змістову організацію тексту (дискурсивні одиниці узагальнення, результату, висновку тощо), а також указують на послідовність, перерахування, важливість тексту; 3) деталізують, поєднують або уточнюють повідомлювану інформацію; 4) виражають емоційну оцінку (позитивну чи негативну); 5) характеризують висловлення з погляду суб'єкта оцінки; 6) мають протиставну семантику [Ілик 2014 : 78–79].

Доволі складною й неоднозначною є проблема визначення меж між значенням дискурсивних маркерів і значенням контексту, адже, як зазначають Л. Кисельова та Д. Пайар, дискурсивні маркери можуть дублювати семантику всього контексту або окремих його фрагментів [Киселёва, Пайар : 15].

Однією з основних характеристик дискурсивних маркерів є їхня граматична неоднорідність. Дискурсивні маркери охоплюють одиниці, які у традиційній класифікації є різними частинами мови (прислівники, модальні слова, вставні слова, частки, вигукі). Тому належність того чи іншого слова до розряду дискурсивних передусім виявляється на основі функціональних критеріїв, тобто залежить від конкретного контексту вживання [Киселёва, Пайар : 13–36].

Розглянемо докладніше специфіку функціонування дискурсивних маркерів у текстах художнього стилю XIX–XXI ст., зокрема, на прикладі дискурсивного маркера *МІЖ ІНШИМ*.

У лінгвістичній традиції словосполучення *МІЖ ІНШИМ* не має однозначного потрактування. Так, у академічному Словнику української мови в 11-ти томах це словосполучення має статус еквівалента слова, що може набувати прислівникового (у знач. присл.) або модального значення (у знач. вставн. сл.)⁴. Перше реалізується лише в придієслівній позиції, тобто є обставиною, а тому не є об'єктом нашого дослідження. Натомість у другому

⁴ Див.: Словник української мови : у 11 т. К. : Наук. думка, 1973. Т. 4. – С. 43.

значенні словосполучення функціонує на рівні дискурсу й реалізує своє значення в контексті.

Корпус художніх текстів дав можливість виявити, що ця дискурсивна одиниця є менш уживаною письменниками в XIX ст., натомість цей маркер часто використовується в художніх текстах XX–XXI ст.

До визначальних ознак цього дискурсивного маркера належать такі:

1. Фонетико-графічна варіативність, зумовлена літературною традицією написання слів у XIX ст. і правописними нормами XX–XXI ст. (*між иньшим* – О. Кобилянська, *між иншим* – В. Винниченко).

2. Структурно-граматична сталість. Дискурсивні одиниці характеризуються єдністю значення і форми. Зокрема, аналізоване словосполучення набуває здатності виступати дискурсивним маркером із відповідним значенням у незмінній, усталеній формі вираження: імовірно, що сполука *МІЖ ІНШИМ* сформувалася поєднанням опорного прийменника та залежної форми середнього роду орудного відмінка однини субстантивованого означального займенника *ІНШЕ*.

3. Здатність забезпечувати зв'язність тексту. Як дискурсивний маркер *МІЖ ІНШИМ* поєднує не члени речення, а суміжні речення й навіть комунікативні ситуації.

4. У тексті виконує комунікативно-прагматичну функцію. Дискурсивні маркери використовуються в переходах від однієї теми до іншої, сигналізують про введення нової інформації, опосередковано виражають судження, емоції, згоду, незгоду тощо. Це сприяє засвоєнню повідомлюваного адресатом. Проаналізувавши використання дискурсивного маркера *МІЖ ІНШИМ* у творах українських письменників, зауважимо, що він уживається для приєднання додаткової інформації, яка має такі модифікації:

- доповнення до щойно висловленого або у зв'язку з ним;
- побіжне зауваження;
- додаткова інформація, на якій автор або мовець акцентує увагу (акцентування);
- оцінний коментар до основної інформації.

Доповнення до щойно висловленого або у зв'язку з ним. Одним із найбільш поширених і контекстуально зумовлених варіантів уживання дискурсивного маркера *МІЖ ІНШИМ* є приєднання додаткової інформації, а саме доповнення до щойно висловленого або у зв'язку з ним. Інформація, подана після дискурсивного маркера, доповнює, уточнює чи конкретизує думку, яка висловлена в попередньому контексті: *Він думав зовсім не про те, на що чекав офіцер, він думав про різне. В голові присм-но шуміло від чистого, п'яного повітря. І, між іншим, у голову лізла згадка про будівничого харківської тюрми ОГПУ, який (будівничий) сидів разом із ним, Максимом, в одній камері – в тій же таки, ним самим збудованій тюрмі – і рвав на собі волосся (Іван Багряний. “Людина біжить над прірвою”).*

Дискурсивний маркер часто може займати початкову позицію в реченні, у якому подано додаткову інформацію до попереднього контексту: *– Я й так довго чекаю, а треба бути дома, – тихо відказала Марія. Вона замовкла, думаючи про своє. Треба бути “вдома”. Де?.. Одразу перед нею з'явилося обличчя Саші... Між іншим, він уже, певне, повернувся з лекцій і чекає, може, вона зайде до нього сьогодні увечері – а може, чекає на неї в її пансіоні, тут же в цьому домі (О. Іваненко. “Марія”); – Завжди ти іронізуєш, – сказав я. – Просто він любить сходити на Говерлу, з людьми, зі своїм народом. – Між іншим, Бог звелів народові сидіти під горою, поки Мойсей принесе їм скрижалі. Бо понатоптують і насміять, – зауважила вона (Л. Костенко. “Записки українського самашедшого”).*

Іноді фрагмент, який приєднується за допомогою дискурсивного маркера, великий за обсягом, і в ньому розкривається ціла тема, яка за обсягом значно ширша, ніж повідомлення, яке містить лівий контекст:

А в “Секторі Б” – там уже люди, які діють під своїми іменами, але згадують лише те, що бачили в попередньому житті. – А між іншим, я пригадую цікавий випадок, – сказав генерал. – Це було десь на початку 60-х. Отримуємо листа з психіатричної лікарні: так і так, мовляв, я, лейтенант НКВД Калесніченко Василь... у грудні 1939-го внаслідок травми втратив пам'ять і

опинився в лікарні для божевільних на Кульпаркові під прізвиськом Ілька Дубневича. Згодом пам'ять до мене повернулася, я згадав, хто я, але мені не вірять. Ну, ми перевірили – справді був такий Калесніченко Васілій, який пропав безвісти в грудні 1939-го. Вважалося, що його закатрупили підпільники. Приїхали ми до цього хворого, допитали... Назвав нам усіх своїх тодішніх начальників, товаришів по службі, описав розташування кабінетів у московському наркоматі. Одне слово, усе зійшлося (Ю. Винничук. "Танго смерті");

У таких випадках важко зорієнтуватися відразу. Якщо не маєш досвіду саме відповідей на запитання такого татунку, то все твоє життя, переповнене неймовірними перипетіями, може перетворитися на найнудніше інтерв'ю у світі (скажімо, роздуми про те, чому є таке поняття, як широка душа, але нема жодної згадки про вузьку душу. І що можна собі уявляти, говорячи, що це, наприклад, була жінка з досить вузькою душею). **Між іншим**, колись я був неприємно вражений таким інтерв'ю з музикантом, який мені дуже подобався. Розповідаючи про найекстремальніші випадки у своєму житті, він чомусь наголошував на ночі, коли його випадково закрили в зоопарку, і перелітанні з балкона на балкон на другому поверсі готелю у Монте-Карло. І це при тім, що закрили його не в клітці, він спокійно переспав ніч на лавці в зоопарку. Просто моторошно вили гієни і леви. І це при тім, що на других поверхах усіх готелів Монте-Карло перила балконів зроблені з каменю завширшки біля тридцяти сантиметрів. Але нехай буде, що це було йому найекстремальнішим. Це ж його життя (Т. Прохасько. "Порт Франківськ").

Побіжне зауваження. Дискурсивний маркер приєднує також інформацію, яка прямо не пов'язана з комунікативним змістом висловлювання, у межах якого реалізується. Частина, яка приєднується, досить часто не мотивована безпосередньо контекстом, а будується на вільній асоціації: *Інших шансів у неї не було заявити про себе, крім як встрянути у чужу війну?! Колись Александр Македонський теж, між іншим, там воював. Але ж не лише кров і попіл – цілу цивілізацію після себе залишив, еллінізм.*

Зруйнував Тір, спалив, перекатрупив, але ж і заснував Александрію. Морський порт. Центр культури й науки, а згодом і столицю Птолемейв. І зараз стоїть (Л. Костенко. “Записки українського самашедшого”);

*Новітня гарнітура з манюніх навушників та мікроскопічного мікрофончика, припиленого за комір блузки, вивільняла руки. Скидалося, що Зінька розмовляє сама до себе. – Буде за дві години. Просила переказати: в разі невиконання ваших зобов’язань, за які, **між іншим**, проплачено ще позавчора, вона на вас буде дуже й дуже сердитися. Це не я вам кажу. Це вона сказала. А мені сказала, щоб я вам сказала. Я й кажу* (М. Меднікова. “Крутая плюс, або Терористка-2”).

Основна й додаткова інформація часто можуть пов’язуватися однією лексемою, що повторюється, – своєрідний лексичний повтор. Мовець може використовувати повторну номінацію, щоб дати додаткову характеристику особі, предмету чи явищу:

Поговорили ми ще трохи про те, як добре бути знаменитим артистом, і поснули. І наснився мені сон...

***Між іншим**, сни мені чомусь часто сняться якісь плутані, фантастично-пригодницькі. І я люблю їх розказувати. Ява завжди просить мене: “А розкажи-но, що тобі снилось”. І я охоче розказую... Ява заздрить на мої сни (йому сниться якась нісенітниця) і каже, що я у снах більший геній, ніж у житті, І було б для мене, мабуть, добре, якби я завжди спав і не просинався...*

Отож-бо наснилося мені... Буцімто сиджу я... (В. Нестайко. “Тореадори з Васюківки”).

Як бачимо, повторюване слово перебуває в абсолютному кінці лівого контексту – це слово *сон*, а дискурсивний маркер приєднує коментар, який спирається на повтор цієї лексеми та подає додаткову інформацію з відтінком побіжного зауваження, після чого виклад основного змісту продовжується.

Почасти дискурсивний маркер функціонує як окреме висловлювання і займає постпозицію щодо самого побіжного зауваження. У таких випадках мовець не надає особливої ваги додатковій інформації й не відволікається від основної теми: – *Бо ніхто не штовхне. Нема проводу. От через що. А правда. Руді,*

Макс страшенно подібний тепер до ассірійця! Вам дуже до лиця ваша борідка, Максє. Ну, це між іншим. Так, Руді, давай-те! Га? Ну, спробуємо (В. Винниченко. “Сонячна машина”);

Вася скидає пасок і перев’язує ручку дверей, тепер захочуть – не ввійдуть, намагається відчинити вікно, воно трішки подається, Вася висовує голову надвір, у запашині вокзальні сутінки, натискає ще, отвір збільшується, Вася переводить дихання, бачить на полиці кілька порножурналів і рішуче пірнає у вікно. Тут потяг різко сіпається, скрипить своїми ревматичними хрящами і рушає в бік Баку, тягнучи з собою, окрім всього, і ні в чому не повинного Васю Комуніста, мого приятеля між іншим (С. Жадан. “Депеш Мод”).

Інколи побіжне зауваження функціонує як окрема вставка. Такий коментар пов’язаний із невеликим за обсягом основним контекстом і розміщений у дужках, за межі яких інформація не поширюється. Якщо вилучити дискурсивний маркер із такої вставки, то зникне необхідність ставити дужки:

Головне ж, що тут, коло Богдана, мені вже справді треба її притьмом позбуватись, – я йду навперейми Адьці, який має виходити на Володимирській із приймальні СБУ (між іншим, колишнього особняка Грушевських, підказує думка за інерцією, – дались мені сьогодні ті “колишні” споруди!), і мені зовсім не хочеться мати під боком це майбутнє золоте перо в ролі свідка, а як від неї зграбно відкараскатися, я тепер уже й не знаю, ну й ідіотська ж ситуація (О. Забужко. “Музей покинутих секретів”);

Полонина під Шесулом, на якій уже понад двадцять років ватагує Василь, є власністю громади села Квасів. Такі самі полонини мають села Білин, Ясиня, Богдан. Відколи зникли колгоспи, вівчарі, як і в давні часи, є робітниками громадськими. Ватаг, подібно до корабельного капітана, набирає свою команду, за яку несе відповідальність. Господарі довіряють власних овець ватагові на ціле літо. Ватаг з бригадою зобов’язується пильнувати, пасти, доїти овець і робити з молока сир для господарів. Натомість громада оплачує працю вівчарів (між іншим, називати їх треба саме так, бо слово пастух стосовно цих людей

вважається образливим, вівчар – це щось більше, ніж людина, яка поганяє вівці) (Т. Прохасько. “1000 місць і слів”).

Акцентування. Дискурсивний маркер *МІЖ ІНШИМ* поєднує доволі широкий лівий контекст, що виражає основний зміст повідомлення, і доповнення, яке виконує функцію своєрідної інформаційної вставки, на якій акцентує увагу автор чи мовець. Проте ця акцентна вставка тісно пов’язана з усім контекстом, її неможливо вилучити, не пошкодивши зміст усього висловлювання:

А щоб Мар’яна не задирала носа, ніби тільки вона здатна робити дорогі подарунки, я їй теж подарувала фірмові шкіряні рукавички! Її заповітного кольору marine. І вона їх берегла, я вже два сезони бачила їх у неї, хоча вона завжди підкреслювала, що річ ніколи не матиме для неї ірраціональної цінності подарунка, якщо не влаштовує її своїми якостями... А між іншим, Сашику, серед Мар’яниних речей не було рукавичок (Є. Кононенко. “Імітація”);

– Бачите, пане Ярчук, – я випустив кільце диму, сподіваючись, що воно допливе до Жориної голови і, можливо, замінить ту шайбочку, яка випала з його лоба, але бездоганне коліщатко розсіялося трохи раніше, – річ у тім, що не тільки ви стежили за мною. Між іншим, хочу сказати, що стежили не зовсім професійно (В. Шкляр “Ключ”); – Знайомся, це мій університетський приятель Олексій Харченко. Генерал міліції. Майже бог. Між іншим, шеф усього ДАІ. А ти ж завзятий автолюбитель (М. Меднікова. “Тю!”).

Інколи додаткова інформація, яка є суб’єктивно важливою для самого автора чи мовця, може займати інтерпозицію щодо основного повідомлення:

– Дай нам чогось попити. Не випити, а попити... Тут я гортала цікавий журнальчик... “Політик хол” називається. Чого всміхаєшся? Я, між іншим, кандидат філософських наук. Не знала? Я скромна, не афішуюсь. Перед сном картинки люблю. Мені як реальному політику треба літературу переглядати. Журналістка пише про жінок убивць. Так і називається – “Женщина, которая убийот”. Ге, круто? Ти ба,

жінки вбивці стали прайм темою (М. Меднікова. “Крутая плюс, або Терористка-2”);

– І морозиво теж, – він більше не всміхається. – Все це, – обводить зором свою печеру, – і ще багато чого іншого... А морозиво, **між іншим**, натуральне, зі справжнього молока. Без хімічних барвників, без ге-ме-о... Знаєш, що таке ге-ме-о (О. Забужко. “Музей покинутих секретів”).

Доповнення може містити певний науковий факт, відомості з історії, згадку видатної події, що розширює семантичне поле всього тексту і водночас підкреслює значущість повідомлюваного, акцентує на ньому увагу. У таких вживаннях **МІЖ ІНШИМ** можна спробувати замінити на дискурсивний маркер **ДО РЕЧІ**, але тоді висловлювання, яке приєднується, може втратити свій акцент, адже мовець прагне звернути особливу увагу на такий факт, щоб здивувати або вразити слухача:

До Чортової скелі можна було б іти й пологим серпантинном, але вони вирішили дертися навпростець і за якихось півгодини вибралися туди, де височить могутня Чортова скеля, поорана тріщинами і печерами. Тут серед лісу вона бовваніла, як більмо на оці. Ярош з Данкою вилізли на скелю і, простеливши серветки, влаштували почастунок. Довкола не було ані душі – у будні сюди рідко хто міг забрести. – **Між іншим**, – сказав Ярош, – отут, де ми сидимо, ігуменя конвенту бенедиктинок Йозефа Кун збудувала альтанку з гострим дахом і верандою, назвавши її “Святиною Аполлона”. А ще вона в 1834 році видала збірку віршів “*Lembergs schone Umgebungen*” – “Прегарні львівські околиці”, де описала і Чортову скелю, бо це була дуже популярна відпочинкова місцина для львів’ян (Ю. Винничук. “Танго смерті”);

Людина акумулювала в собі всі подразники, всі кошмари того й цього часу – КДБ, радіацію, напалм, зомбування, корупцію, паранормальні явища, загрози, вибухи і постійний стрес, психіка не витримала, хруснула. **Між іншим**, Юнг ще коли попереджав, що світ висить на тонкій ниточці людської психіки. І що надалі не війни, не катаклізми, не техногенні катастрофи, а саме це перевантаження психіки, її невідворотний зрив криє

у собі найбільшу небезпеку для людства (Л. Костенко. “Записки українського самашедшого”).

Доволі часто висловлення, приєднане дискурсивним маркером *МІЖ ІНШИМ*, під впливом контексту може набувати нових смислових відтінків, наприклад, узагальнення, висновку чи застереження щодо основної інформації:

– Ви маєте рацію, ваша світлосте Ваше питання глибоке й трудне. Але воно вже розв’язане нами. Декілька поліцаїв, ваша світлосте, з науково вдосконаленими газовими скорострілами – і багатотисячний натовп дурнів і шарлатанів буде в паніці тікати від них. За секунду такий скоростріл може вбити тисячі людей. Це, **між іншим**, ще один доказ, ваша світлосте, що війна більше неможлива, вона стає цілковитим безглуздом (В. Винниченко. “Сонячна машина”);

– Як вам відомо, соціалісти поділяються на різні партії, групи й секти, що вічно й люто борються між собою. Це, **між іншим**, знову показує, що навіть серед робітництва немає рівності. І серед нього є різні верстви з різними інтересами, що й кидають їх на боротьбу поміж собою. Праві соціалісти, ліві соціалісти, старокommуністи, неокommуністи, анархо-соціалісти, анархо-комуністи, активісти, пасивісти, інаракісти. І так далі, і так далі. (В. Винниченко. “Сонячна машина”).

Оцінний коментар. Як відомо, дискурсивні маркери характеризують взаємодію мовця і слухача: як мовець інтерпретує й оцінює факти, як слухач сприймає почуту інформацію, його ставлення до неї та ін. Дискурсивна одиниця *МІЖ ІНШИМ* має здатність приєднувати інформацію, яка має оцінний характер:

Я написала сестрі, й вона візьме Костю. Я переконуюсь, що батьки не люблять своїх дітей. Настрій у мене такий, що Карайма хоче прогнати мене з квартири, – вона боїться, що в неї дома щось станеться. **Між иншим**, це паскудна баба; вона мене обдурює й обдирає. Боже, як мені нестерпно тяжко, яка я самотня! (В. Винниченко. “Записки кирпатого Мефістофеля”);

– Але навіщо цей хлопець крав картини, топтав вінок, і... – А хлопець, **між іншим**, симпатичний! Ні, я розумію, що він, як усе про те свідчить, накоїв щось страшне (Є. Кононенко. “Імітація”).

Оцінний коментар, який уводить дискурсивний маркер, може функціонувати відносно незалежно від основної інформації, тому з обох боків відокремлюється тире: *Адька, розумничка, підкреслено нас не знайомить, кінь би втямив, що – шановні пасажери, не затримуйтесь у дверях, – але в цього розвернутого груддю вперед боровичка-терориста вразливості куди менше, ніж у коня, приблизно стільки ж, як у моєї Настуні, і він багатослівно, по-батьківському люб'язно, з покровительськими нотками, – **між іншим**, цілком пристойною українською (чому це мене, власне, дивує?) – досипає Аді ще щось уже відверто безпотрібне, дожовує пережоване, – що краще телефонувати до них починаючи з завтрашнього дня, чим більше часу на пошуки, тим краще, не всі справи ще впорядковані, в першу чергу розглядаються запити на реабілітацію, яких все не убуває, ніяк не убуває, навпаки, чимало вже зроблено, але скільки ж іще належить зробити, – і отак він стоїть, кріпкенький собі, нівроку, з густими, масними бровами й коришунястим профілем, – і гонить, і гонить, і затикається не збирається, і я знов ловлю на собі його погляд – і цим разом нарешті до мене доходить: він мене впізнав (О. Забужко. “Музей покинутих секретів”).*

Отже, аналіз особливостей використання дискурсивного маркера **МІЖ ІНШИМ** у корпусі художніх текстів XIX–XXI ст. засвідчив, що ця одиниця забезпечує зв'язність тексту, безпосередньо відображає позицію мовця до повідомлюваної інформації та сприяє її засвоєнню адресатом. Із проаналізованих контекстів очевидно, що функція цього дискурсивного маркера в тексті – приєднання додаткової інформації, яка має такі модифікації: доповнення до щойно висловленого або у зв'язку з ним; побіжне зауваження; додаткова інформація, на якій автор або мовець акцентує увагу (акцентування); оцінний коментар до основної інформації. Як бачимо, характер приєднуваної інформації визначає ставлення самого мовця до повідомлюваного. Схарактеризовані нами визначальні ознаки дискурсивного маркера **МІЖ ІНШИМ** можуть стати підґрунтям для вивчення інших дискурсивних одиниць, виявлення їхніх груп. Вивчення специфіки дискурсивних маркерів може

статі складником подальшого дослідження цих одиниць в усному мовленні, у художньому дискурсі та як чинників формування ідіостилю письменника.

ЛІТЕРАТУРА

Баранов А. Н. Модальные частицы в ответах на вопрос / А. Н. Баранов, И. М. Кобозева // Прагматика и проблемы интенциональности. – М. : ИВАН СССР, 1988. – С. 45–69.

Баранов А. Н. Путеводитель по дискурсивным словам русского языка / А. Н. Баранов, В. А. Плунгян, Е. В. Рахилина. – М. : Помовский и партнёры, 1993. 205 с.

Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова / Ф. Бацевич. – Л. : ПАІС, 2014. 228 с.

Богданова Н. В. О проекте словаря дискурсивных единиц русской речи (на корпусном материале) / Н. В. Богданова // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии / гл. ред. А. Кибрик. – М. : Изд-во РГГУ, 2012. – Вып. 11(18). – С. 71–83.

Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов. – М. ; Ленинград : Учпедгиз, 1947. 783 с.

Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англomовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / С. В. Засєкін. – К. : Київ. нац. лінгвістич. ун-т, 2001. 20 с.

Ілик О. Дискурсивні слова : ознаки та критерії виділення / О. Ілик // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер. : Філологічна. – Острог. – 2013. – Вип. 38. – С. 185–188.

Ілик О. Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві / О. Ілик // Лінгвістичні студії. – 2014. – Вип. 28. – С. 73–81.

Киселєва К. Дискурсивные слова русского языка : контекстное варьирование и семантическое единство. Сборник статей / К. Киселєва, Д. Пайар. – М. : Азбуковник, 2003. 207 с.

Киселєва К. Л. Инвариантное и вариативное в семантике дискурсивных слов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / К. Л. Киселєва. – М., 1996. 21 с.

Кобозева И. М. Для чего нужен звучащий словарь дискурсивных слов русского языка / И. М. Кобозева, Л. М. Захаров // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды международной конференции Диалог’2004. – М. : Наука, 2004. – С. 292–297.

Массалина И. П. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела / И. П. Массалина, В. Ф. Новодранова. – Калининград : Изд-во ФГОУ ВПО “КГТУ”, 2009. 278 с.

Мурашковская Е. М. Подходы к исследованию дискурсивных маркеров / Е. М. Мурашковская // Вестник МГОУ. Серия : Лингвистика. – 2014. – Вып. 5. – С. 53–59.

Невська Ю. В. Особливості типології дискурсивів в епістолярному дискурсі / Ю. В. Невська // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – Вип. 21. – Т. II(191). – С. 153–157.

Откидывч Е. В. Функционирование текстовых скреп “кстати” и “между прочим” в монологическом и диалогическом тексте : дисс. ... канд. филол. наук (специальность 10.02.01 – русский язык) / Е. В. Откидывч. – Владивосток : ДВФУ, 2017. 199 с.

Прияткина А. Ф. Текстовые “СКРЕПЫ” и “СКРЕПЫ-ФРАЗЫ” (О расширении категории служебных единиц русского языка) / А. Ф. Прияткина // Предложение. Текст. Речевое функционирование языковых единиц. – Елец : ЕГУ, 2002. – С. 90–100.

Fraser B. Pragmatic markers / B. Fraser // *Pragmatics*. – 1996. – № 6(2). – P. 167–190.

Fraser B. What are discourse markers? / B. Fraser // *Journal of Pragmatics*. 1999. – № 31. – P. 931–952.

Schiffrin D. Discourse markers / D. Schiffrin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 364 p.

REFERENCES

Baranov A. N., Kobozeva I. M. (1988). Modal parts in answers to questions. *Pragmatika i problemy intencionalnosti*. Moscow, pp. 45–69 (in Russian).

Baranov A. N., Plungyan V. A., Rahilina E. V. (1993). A guide to the discursive words of the Russian language. Moscow: Pomovskiy i partnyory, 205 p. (in Russian).

Batsevych F. (2014). Parts of Ukrainian language as discursive words. Lviv: PAIS, 228 p. (in Ukrainian).

Bogdanova N. V. (2012). About the project of the dictionary of discursive units of Russian speech (on corpus material). *Kompyuternaya lingvistika i intelektualnye tehnologii*. Moscow, vol. 11(18), pp. 71–83 (in Russian).

Vinogradov V. V. (1947). Russian language (grammatical doctrine of the word). Moscow; Leningrad: Uchpedgiz, 783 p. (in Russian).

Zasiekin S. V. (2001). Discursive markers of coherence of the English-language dialogue: cognitive and pragmatic aspects. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 20 p. (in Ukrainian).

Ilyk O. (2013). Discourse words : signs and criteria of view. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". Ser.: Filolohichna*, vol. 38, pp. 185–188 (in Ukrainian).

Ilyk O. (2014). Classification of discursive words in the common modern knowledge. *Lingvistychni studii / Linguistic studios*, vol. 28, pp. 73–81 (in Ukrainian).

Kiselyova K., Pajar D. (2003). Discursive words of the Russian language: contextual variation and semantic unity. Moscow: Azbukovnik, 207 p. (in Russian).

Kiselyova K. L. (1996). Invariant and variative in the semantics of discursive words. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow, 21 p. (in Russian).

Kobozeva I. M., Zaharov L. M. (2004). Why do we need a sounding dictionary of discursive words of the Russian language. *Kompyuternaya lingvistika i intellektualnye tehnologii*. Proceedings of the International Conference Dialog'2004. Moscow : Nauka, pp. 292–297 (in Russian).

Massalina I. P., Novodranova V. F. (2009). *Discursive markers in the English language of naval affairs*. Kaliningrad: Izdatelstvo FGOU VPO "KGTU", 278 p. (in Russian).

Murashkovskaya E. M. (2014). Approaches to the study of discursive markers. *Vestnik MGOU*, vol. 5, pp. 53–59 (in Russian).

Nevs'ka Yu. V. (2018). *Special features of typological discourse in epistolary discourse. Mova i kultura*. Kyiv : Vidavnychyi dim Dmytra Burago, vol. 21, part. II(191), pp. 153–157 (in Ukrainian).

Otkidych E. V. (2017). The functioning of textual scrapings "kstaty" and "mezhdru prochim" in a monologic and dialogical text. Phd Thesis. Vladivostok: DVFU, 199 p. (in Russian).

Priyatkina A. F. (2002). Textual "SCRIPTS" and "SCRAPES-PHRASES" (on expanding the category of service units of the Russian language). *Predlozhenie. Tekst. Rechevoe funktsionirovanie yazykovykh edinits*. Elets: EGU, pp. 90–100 (in Russian).

Fraser B. (1996) Pragmatic markers. *Pragmatics*, № 6 (2), pp. 167–190.

Fraser B. (1999) What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, № 31, pp. 931–952.

Schiffrrin D. (1987) Discourse markers. Cambridge : Cambridge University Press, 364 p.

Anna Grabova, student of the Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Functional potential of discourse marker “МІЖ ІНШИМ” in artistic speech

Different approaches to clarify the definition of the term “discourse marker” are analyzed in the article. The author determines the status of discourse marker in the system of language units. The most famous classifications of discourse words in the linguistic tradition are observed.

The investigation of discourse markers has recently become an actively developing direction in linguistic research. Due to different perspectives in modern linguistics, there has always been disagreement in the terminology to discourse markers. There are various labels to describe this phenomenon including discourse words, discourse units, discourse connectives, discourse operators. In traditional linguistics these units belong to different parts of speech, although they may be combined into one word class according to their mutual properties and functions. D. Schiffrin represents the so-called coherence-based approach and maintains that discourse markers contribute to the coherence of the text by establishing coherence relationships between units of talk. D. Schiffrin gives a detailed analysis of twelve discourse markers in English: and, but, or, so, well, then, now, because, y'know and I mean. B. Fraser describes discourse markers as a type of pragmatic markers that signal a message specifying how the basic message is related to the foregoing discourse.

Discourse markers are defined as linguistic units, important components of discourse that create linguistic identity and help to identify the real intentions of the author and the mechanisms of influence on the listener. The author analyses different semantic and functional classifications of discourse units in the linguistic tradition. The article covers the main features of discourse marker “між іншим”, different aspects of its using in the literary texts of the 19th–21st century. The research is based on the Corpus of Ukrainian Language. The author makes an attempt to create the own classification of the main types of meaning of discourse marker “між іншим”. The semantics of the unit “між іншим” includes four components: providing additional information to the given message, brief remark, emphasizing the importance of information, evaluative comment to the basic information. It demonstrates different ways of using the discourse marker in the corpus of literary texts of the 19th–21st century.

Key words: discourse, discourse markers, features of discourse markers, the corpus of literary texts.

Стаття надійшла до редколегії 27.02.20